

Ю.І. Криворучко

Національний університет «Львівська політехніка», Україна

СТАТИСТИЧНІ ТА МОТИВАЦІЙНІ ВИМІРИ ПРОЯВІВ САКРАЛЬНОГО У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Кількість віровизнань і релігій у світі (близько 800) та теологій (понад 200) засвідчують пошук людиною свого місця в житті позараціональними та позадискурсивними засобами. Соціологія демонструє картину відношення до віри у суспільстві: вибірковість принципів віри, зменшення рангу віри у ієрархії цінностей, ситуативність етичних норм – відсутність однозначних критеріїв добра і зла.

Ключові слова: сакральне, суспільство, статистика, мотивація, церковно-релігійні мережі

Вступ. Постановка проблеми

Розкриття статистичних і мотиваційних сторін віри дозволяють простежити її роль у житті сучасної людини. Кількість віровизнань, релігій і конфесій в усьому світі (близько 800) та понад 200 теологій свідчать про складний пошук людиною свого місця в житті позараціональними та позадискурсивними засобами. Тепер у світі налічується понад 2,05 млрд. християн (1,08 млрд. католиків, 351,4 млн. протестантів, 217,4 млн. вірних ортодоксальних церков), 1,24 млрд. мусульман, 836,5 млн. індуїстів, 367,5 млн. буддистів, 234,3 млн. прихильників язичницьких релігій, 150,8 млн. атеїстів, тих, що не сповідають жодної релігії – 780,6 млн., прихильників нових релігій – 104,3 млн., англікан – 81,8 млн., сикхів – 24,1 млн., іудеїв – 14,7 млн. Не беруть участь в релігійних обрядах 38% людей у світі, не моляться – 27%. Войовничих атеїстів найбільше налічується в Китаї (100 млн.), Росії (40 млн.) та Західній Європі (25 млн.)¹ [5].

Наступ лібералізму в усіх сферах життя витискає віру на периферію суспільних і особистих цінностей, показує роздвоєність морально-етичної системи людини як на Заході, так і на Сході, на всіх

континентах. Для архітектури важливо орієнтуватись у настроях та пріоритетах віруючих, які потребують і замовляють храми.

Метою статті є виявлення статистичної картини проявів сакрального у людському житті та мотивацій людини у відношенні до віри. Порівняння загальних суспільних тенденцій у відношенні до віри на Заході і Сході, зокрема у католицизмі, протестантизмі і православ'ї дозволить архітектору більш усвідомлено підходити до розуміння не лише віровизнавчих сторін різних суспільств, людських пріоритетів а й просторових проявів сакрального, що виступає предметом архітектури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

У ЄС спостерігається зменшення практикуючих у вірі. Діти нерідко виховуються у байдужому до віри середовищі, стають «метафізичними вигнанцями» (кард. Мейснер). Німеччина – постхристиянська країна, у якій дві третини мешканців декларують віру в Бога, проте Бог – зовсім не християнський. Дуже важливою у житті вважають релігію лише 15% бельгійців, 14% німців та французів, 10% шведів, 9% данців (98% данців не ходять до церкви у неділю взагалі). Кількість невіруючих у Франції за 20 років

¹ У 2000 р. у світі налічувалося понад 405 тис. священників, зокрема, у Європі – понад 208 тис., в Америці – понад 120 тис., у Азії – понад 43 тис., у Африці – понад 27 тис., у Океанії – близько 5 тис. священників. На початок 2011 р. у світі налічувалося 1195 млн. католиків (412236 священників та 5104 єпископи). У монастирях несло послух 54665 монахів і 721935 черниць. Займалися катехизацією понад 3,16 млн катехитів. У духовних навчальних закладах навчалося близько 119 тис. семінаристів. У галузі освіти Католицька Церква працює у 70544 дитячих садках з 6478627 дітей; 92847 початкових школах з 31151170 учнями; 43591 загальноосвітніх школах з 17793559 учнями. Церква також піклується про 2304171 учнів середніх шкіл і 3338455 студентами університетів. Благодійна діяльність Католицької Церкви розповсюджується на 5305 лікарень (зокрема, у Америці

1694 та Африці 1150). Церква опікується: 547 будинками для людей з проказою переважно в Азії (285) та Африці (198); 17223 будинками для людей похилого віку, або хронічно хворими, людьми з інвалідністю в основному в Європі (8021) та Америці (5650); 9882 дитячими будинками (в Азії 3606); 11379 яслами; 15327 шлюбними консультаціями (в Америці 6472); 34331 центрами соціальної реабілітації та 991 інші видами закладів, в основному, розташованими в Америці (3564) та Європі (3159). За прогнозами до 2025 р. при збільшенні населення Землі на 26% тенденцію зросту матимуть мусульмани, англікани, протестанти, втримаються пропорційно римокатолики, індуїсти, сикхи, а також пропорція християн і нехристиян. Натомість тенденцію до зменшення виражатимуть атеїсти, сектанти, не визначені з релігійною приналежністю, іудеї, буддисти, православні [5].

зросла на 80% і досягла 42%. У богослужіннях беруть участь лише 4% населення у Німеччині та Швеції, 5% – у Норвегії, 10% – у Великобританії. У Німеччині 26% опитаних вірять в реінкарнацію, 54% вважають, що Бога немає. Довіра до інституції Церкви складає 32% (для прикладу, до поліції – 70%, торгової мережі «Альді» – 51%, банків – 41%, Далайлами – 35%). У Магдебургу лише 8% новонароджених дітей охрещують, у Берліні 75% учнів не відвідують уроків релігії. У Європі за останнє двадцятиліття вдвічі зросла кількість розлучень. У Англії, Швеції, Фінляндії і Данії розпадається 40% шлюбів. Життя поза шлюбом акцептують 90% голландців, а живе поза шлюбом 40% данців. Секс до шлюбу акцептують 94% шведів, 90% голандців та німців, 84% французів. У Німеччині 91%, а у Франції 92% мешканців акцептують появу дітей поза шлюбом, а у Швеції 65% дітей народжуються поза шлюбом. Гомосексуальні зв'язки акцептують 77% голандців (за підтримки усіх протестантських церков). У Фінляндії акцептують 67% абортів, якщо жінка завагітніла поза шлюбом, у Данії – 63%, якщо пара не хоче мати дітей. У Данії 18 літрів алкоголю споживає в середньому юнак щороку. У Німеччині 9,3 млн. людей споживають забагато алкоголю (Енциклопедія ОКІЕМ. Dane 3.4.2013 г.) [4].

Понад дві третини (70%) британців вважають християнські засади важливими для сучасного суспільства, хоча половина опитаних не визнають жодної віри. У Франції до храмів тепер повертаються частіше старші люди, жінки, освічені та багаті, проте частина католиків шукають нового мандрівного виразу для своєї віри – прощі, реколекції, медитації, харизматичні рухи, релігійний туризм². Змінюється характер віри – пошуки віри відбуваються за межами парафій, складають їм конкуренцію і не одобрюються церковною владою. Стихійною формою боротьби з вірою є нищення сакральних об'єктів³.

Виклад основного матеріалу

У Польщі у 2001 р. налічувалось 9901 парафія, 28259 священників, 30586 монахів і монахинь, 12418 семінаристів. Загальна кількість католиків – 95,6% населення [4]. За даними 1998 р. у Польщі віруючими визнавали себе 85% населення, практикуючих регулярно – лише 53%, 32% віруючих – не беруть

участь у богослужіннях. Серед віруючих-католиків, яких у Польщі 95%, лише 44% вважають неможливим життя без шлюбу, лише 5% вважають релігійність найістотношою потребою в щоденному житті. Глибоко віруючими себе декларують 13%, атеїстами вважають себе лише 2% поляків. Щотижня бувають у храмі 60% віруючих, 9% – ще частіше, 17% – два рази на місяць, 16% – кілька разів на рік, а 7% – не бувають у храмі ніколи. За заповідями Божими живуть 94%, серед яких 42% виконують їх дуже принципово, а 3% не знаходять їм застосування у своєму житті. Життєві погляди поляка формують власна думка (81%), Папа Римський (80% – дослідження проводились, коли Папою був поляк – Іоан-Павло II), батьки (77%) та принципи віри (64%).

Щодо розрізнення добра і зла, то лише 38% поляків вважають, що є чіткі принципи їх розмежування, 46% вважають це особистою справою кожної людини, 27% – прерогативою Божого права, 22% – прерогативою суспільства. Найбільше особистою справою розрізнення добра і зла вважають люди з великими доходами, ті, що не беруть участь у богослужіннях та з лівими політичними поглядами. Виявлення добра лежить у основі етичних норм. Лише кожен третій поляк вважає, що треба безумовно дотримуватись моральних засад у кожній ситуації, третина вважає можливість відступу у залежності від обставин, а 14% опитаних взагалі не вважають обов'язковим дотримання моральних норм у житті. Вища релігійність безпосередньо пов'язана із більшим визнанням необхідності дотримання моральних засад. 90% поляків вважає здоров'я і сім'ю головними життєвими цінностями, віру – 81% (з них 19% вважають віру найважливішою цінністю), здобуття пригод і вражень – 46%, успіх і славу – 44%. Найважливішими рисами для суспільного життя поляки вважають сімейну любов (39% опитаних), порядність (24%), працьовитість (10% опитаних) і повагу до інших (10% опитаних), релігійність (5% опитаних). Згубними натомість вважають поляки: незаконне використання працівників (96%), отримання (94%) і надання (91%) хабарів, биття дітей, використання службового становища, супружня зрада (по 88%), переривання вагітності (75%), гомосексуалізм (69%), евтаназія (60%), розвід

² У Франції на фоні спаду кількості вірних (на чверть за останні 15 років) та тих, що практикують систематично (лише 5%), які беруть шлюб (36% одружених), хрестять новонароджених (менше 50%), наполовину зменшення слухачів духовних закладів, пустих храмів, частина католиків шукають нового виразу для своєї віри, не задовольняючись традиційним обрядом, що непокоїть Ватикан. Хоч релігійна практика редукується (Colette Muller і Jean-René Bertrand), проте виступає тенденція стабілізації кількості віруючих. Понад 200 тис. французів

об'єднані сьогодні у харизматичні групи, які включають у себе атеїстів. Французькі святині (Люрд – об'явлення Богородиці від 1858 р., Парє-ле-Моніаль) притягають щороку 12-15 млн. прочан. Всесвітні Дні християнської молоді збирають один-два мільйони учасників (Париж, 1997; Рим, 2000; Кьольн, 2005) [1].

³ У релігійній Америці у 2000-2005 рр. підпалено понад 1170 храмів та місць молитви із понад 350 тис. у всій Америці [3, с.3].

(54%), позашлюбне життя (44%), дошлюбне статеве життя (32%) [8].

На релігійність мають вплив урбанізація, освіта, вік, стать людини, величина поселення, регіон, історія, час⁴. Таким чином, вибірковість у трактуванні принципів віри, зіштовхування віри донизу у ієрархії цінностей, ситуативність етичних норм – такий образ польського католика дає найновіша соціологія. Наступ лібералізму в усіх сферах життя витискає віру на периферію суспільних і особистих цінностей, показує роздвоєність морально-етичної системи поляка. Декларується належність до Церкви, але відкидається однозначність критеріїв добра і зла, високо цінується сім'я, але значно толеруються розводи, дошлюбне і позашлюбне статеве життя [8].

Третина віруючих у Польщі⁵ не вважає Христа за правдивого Бога і правдиву людину, а дві третіх – не вірять у воскресіння після смерті. Хоча соціологічні дослідження не дають виміру глибини особистої віри, проте рисують картину пізнання віри серед католиків Польщі. Соціологи запитали вірних: чи вірять вони у Євхаристію і чи розуміють, у що вірять? Віруючими у цьому опитуванні себе визнають 93% опитаних (жінки – 96%, чоловіки – 89,7%).

Найбільша кількість невіруючих – серед молоді 18-39 років, мешканців великих (понад 200тис.) міст, серед освічених і серед заможних людей. Близько 25% віруючих не задумується про правди Віри і не старається зрозуміти їх (таких найбільше серед молоді віку 18-24 роки). Віра, що Святе Письмо містить у собі Слово Боже властива 79% опитаних (найскладніше погоджуються з цим твердженням особи з вищою освітою, найлегше – молодь 15-17 літ). Погодити віру з розумом вважають дуже складним третина опитаних, чверть – не можуть відповісти на це питання і лише 36% вважають цю сферу безконфліктною. У створення світу Богом вірять 84,9% опитаних (12,8% – вагаються), у створення людини Богом вірять 83,3% (14,2% – вагаються). 28,5% віруючих вважають, що еволюція людини виключає її створення Богом, а 36,2% – що одне не виключає другого. Хоча 92,6% віруючих визнають дуже важливою роль Ісуса Христа у їх житті, проте 13% їх мають сумніви, що Христос був історичною постаттю, а 26,6% - не вірять у непорочне зачаття Марії через Св.Духа (серед молоді 15-17

років таких 37,7%, а серед віруючих з вищою освітою – аж 40,4%). Лише 62,4% віруючих визнає Св.Духа за третю Особу Божу.

Соціологічні дослідження релігійності серед молоді в Польщі у 1988-1998 і 2005 роках засвідчили ріст релігійності та моральності, натомість їх спад почався у II пол. 1990-х. Декларують себе віруючими понад 70% молоді. Систематичне відвідування храмів здійснювали у 1988 р. 50%, а у 2005 р. – лише 36%, причому зменшення відвідування відбувається у віці 15-18 років. Рідко бували у храмі у 1988 р. 10% молоді, а у 2005 – вже 19%. Невідвідуваність святинь зросла за цей час з 4% до 10%. Серед 90% віруючих 5% декларує, що не бувають у храмі, на Літургії і сповіді, що свідчить про спад важливості для них Церкви як інституції і пошук шляхів задоволення своїх релігійних потреб поза Церквою: авторитет Церкви у моральних питаннях існує тільки для 30% молоді в цілому і 49% для молоді, що систематично буває у храмі. Можливість дошлюбних статевих стосунків допускали 34% у 1988 р., 62% – у 1998 р. і 80% – у 2005 р. Переказ традиції віри для молоді виразно переміщується з родини (молодь опирається примусу) до особистого вибору. Молодь шукає у вірі щоразу міцніших вражень і духовних емоцій, духовної глибини, відвідуючи реколекції, чування, прощі [7].

Таким чином, підсумовуючи, складним віруючі вважають погодження віри з розумом, зокрема, конфлікт між теорією еволюції і створенням людини Богом (дві третини опитаних); тільки дві третини розуміють Ісуса Христа як правдивого Бога і правдиву людину; мають малу віру у воскресіння тіла після смерті. Актуальним і надалі залишається правило Св.Августина «Повір, щоб зрозуміти і зрозумій, щоб вірити» [6].

Соціологія демонструє складну багатозначну картину відношення до віри у суспільстві сучасного Заходу: вибірковість у трактуванні принципів віри, зменшення рангу віри у ієрархії цінностей, ситуативність етичних норм – відсутність однозначних критеріїв добра і зла, водночас пошук у вірі щоразу міцніших вражень, духовних емоцій і глибини у реколекціях і прощах. Людина Заходу задоволена собою і водночас шукає себе на полі віри.

Релігійна ситуація в Україні⁶ визначається як станом і тенденціями розвитку мережі релігійних інституцій, так і відношенням віруючих і невіруючих

⁴ Показники релігійності в дієцезіях католицької церкви в Польщі подані з досліджень OSS OPINIA ISKK 1997-2006 [1].

⁵ Дослідження «Майстерні суспільних досліджень» (PBS DGA) 18-20.08.2006 р. на репрезентативній вибірці.

⁶ Статистичні дані Державного комітету України у справах національностей та релігій (Держкомнацрелігій) у Інформаційному звіті «Про стан і тенденції розвитку релігійної ситуації та державно-конфесійних відносин в

Україні за 2009р.» подані станом на 1 січня 2010р. (<http://www.scnm.gov.ua>) [10]. Офіційна статистика не враховує чисельності членів релігійних організацій (громад) (не всі релігійні організації мають фіксоване членство), частоти відвідування віруючими релігійних служб чи зібрань, рівень активності їх участі в житті громади тощо. Статистичні дані не дають уявлення про реальну інтенсивність релігійного життя в межах як

до віри та церковних інституцій. Статистика свідчить про завершення в Україні екстенсивного розвитку релігійної мережі. Зберігаються тенденції: переважання православних релігійних осередків у релігійній мережі країни; випереджаюче, порівняно з православ'ям, зростання кількості протестантських і харизматичних релігійних організацій⁷; регіональний характер поширеності основних конфесій; поширення релігійності на схід України⁸.

За даними Держкомнацрелігій станом на 1 січня 2010 р. в Україні були представлені 55 віросповідань (проти 52 у 2000 р.), у межах яких діяли 35184 релігійні організації. Пік розбудови інституційної релігійної мережі в Україні припав на 1988-1990-і роки: за три роки кількість релігійних організацій зросла на 41,7%. Розподіл релігійних організацій за конфесійною ознакою свідчить про збереження у країні переваги православ'я (православні громади, що належать до УПЦ, УПЦ-КП, УАПЦ та інші), до якого належить 17 941 організація (51% загальної релігійної мережі країни) (у 2000р. – 12 396 православних релігійних організацій - 52,7%). В Україні діють три православні церкви – Українська Православна Церква (УПЦ), Українська Православна Церква – Київський патріархат (УПЦ-КП), Українська Автокефальна Православна Церква (УАПЦ) та кілька невеликих угруповань окремих версій православного віровчення (загалом – 231 громада, або 1,2% усіх православних організацій)⁹. Дві третини православних організацій належать до УПЦ. Друге місце за кількістю релігійних організацій посідає Українська Греко-католицька церква (УГКЦ) – 3 765 організацій. Діючими в Україні релігійними організаціями на початок 2010р. опікувалися 30516 священнослужителів. Коефіцієнт забезпеченості релігійних громад священнослужителями, як і раніше, є вищим у протестантських громад, ніж у православних (1,5 та 0,9 відповідно). Станом на 1 січня 2010 р. загальна мережа налічувала 439 монастирів, у яких несли послух 6742 ченці і черниці. Найбільше духовних навчальних закладів, як і найбільше число слухачів,

має ВСО ЄХБ – 42 навчальних заклади, в яких на початок 2010 р. навчалися 5300 слухачів (середнє число слухачів – 126 на заклад), УПЦ має 20 навчальних закладів і 4234 слухачі (середнє число слухачів – 218). Активність релігійної організації у забезпеченні свого відтворення відображають, зокрема, недільні школи. Станом на 1 січня 2010 р. в Україні діяли 12758 недільних шкіл (у середньому на кожну релігійну громаду припадало 0,4 недільної школи). Найбільше шкіл має УПЦ – 4256 (третина їх загальної кількості). Значними є частки недільних шкіл ВСО ЄХБ (11%), де на кожні дві громади припадає одна недільна школа, та ВСЦ ХВСЦ (8%) (1 недільна школа на 0,6 громади).

Станом на 1 січня 2010 р., релігійні організації України мали в розпорядженні 22 787 будівель релігійного призначення і пристосованих під молитовні. Будівлі релігійного призначення в загальному масиві складають 66,5% – 15155 одиниць¹⁰. Станом на 1 січня 2010р. споруджувалося 2398 будівель релігійного призначення православними Церквами (УПЦ – 1 043 будівель; УПЦ-КП – 357; УАПЦ – 80) та УГКЦ – 369. Організації харизматичного напрямку, попри високі темпи розширення мережі громад, досить рідко вдаються до будівництва, віддаючи перевагу оренді приміщень¹¹. Регіональний розподіл споруджуваних основними конфесіями та церквами будівель релігійного призначення збігається з розподілом уже існуючих осередків цих конфесій і церков: так, УПЦ споруджує понад 67% своїх будівель у Центрі і на Сході країни; УПЦ-КП – 91% на Заході і в Центрі; лише на Західний регіон припадає майже 92% споруджуваних будівель УГКЦ та 65% – УАПЦ. Таким чином, показники, які характеризують процеси спорудження будівель релігійного призначення, можуть свідчити про те, що протягом ближчого часу нинішня конфесійна та регіональна конфігурація церковно-релігійної мережі в Україні буде зберігатися без суттєвих змін.

Аналіз показників розміщення релігійних організацій в регіонах України свідчить, що:

конфесії, так і регіону, проте вони дозволяють виявити певні його особливості та тенденції змін.

⁷ Поняття “релігійні організації” охоплює “релігійні громади, управління і центри, монастирі, релігійні братства, місіонерські товариства (місії), духовні навчальні заклади, а також об'єднання, що складаються з вищезазначених релігійних організацій” [9, с.7].

⁸ Якщо у 2000р. західні області України, де проживає менше 20% населення, громадили 43% усього масиву релігійних організацій України, то у 2010р. – вони склали вже лише 34,5%.

⁹ За кількісними показниками, православні громади переважають лише у двох регіонах України: значно – в Центрі, де вони становлять 62% загальної кількості релігійних громад регіону, та незначним чином – на Сході,

де відповідний показник складає 49,3%. На Півдні частка православних громад складає 43,8%, на Заході – 43,8%.

¹⁰ Із них у 1992-1999рр. збудовано 2597; у 2000-2009рр. – 3075, зокрема у 2009р. – 251 будівля. За даними Держкомнацрелігій, найвищий рівень забезпеченості будівлями релігійного призначення має Закарпатська реформатська церква (89,8%), досить високим цей рівень є в УПЦ (82,7%), РКЦ (76,4%) та УГКЦ (74,7%). Гірше забезпечені УПЦ-КП – 62,9% та УАПЦ – 60,1%. Найчисельніші протестантські організації забезпечені будівлями релігійного призначення в середньому на 65-66%, організації мусульман на 54%, іудеїв – на 45%.

¹¹ на 1 січня 2010 р. мали у своєму розпорядженні 27 будівель релігійного призначення, 13 будівель знаходилося у стадії спорудження, а на правах оренди використовувалося 969 приміщень.

- 1) існують регіональні відмінності щільності релігійних громад;
- 2) релігійне життя зосереджено в Західному та Центральному регіонах;
- 3) відсутність в Україні моноконфесійних зон (областей, районів);
- 4) існування областей з домінуючими конфесіями;
- 5) в Україні немає конфесії, яка б утримувала домінуючі позиції не лише в усіх регіонах, а хоча б в одному із них.

Продовжуються тенденції рівномірного розподілу релігійної мережі: якщо у 2000 р. 42,9% загальної кількості релігійних громад країни було зосереджено в Західному регіоні, то на поч. 2010 р. – 34,5%. Підвищилися частки громад Центру (35,4%), Півдня (14,6%) та Сходу (15,5%). Центр релігійного життя змістився із Заходу країни до Центру: на поч. 2010 р. у цих регіонах, де проживає 51,9% населення країни, було зосереджено 70% загальноукраїнської мережі релігійних громад. Щільність релігійних громад (кількість громад у розрахунку на 10 тис. дорослого населення) складає 15,9 на Заході і 4,2 – на Сході (у Центрі – 9,8, на Півдні – 8,6). Середній показник по Україні – 9 громад на 10 тис. населення (проти 6 у 2000 р.). Найвищими є показники щільності в Тернопільській (19,1), Волинській (18,4), Закарпатській (18,4) областях, а також у Чернівецькій (16,9), Рівненській (16,5), Хмельницькій (16,1) і Вінницькій (14,8%) областях, найнижчими – у Києві (3,6) та у Харківській (3,5), Луганській (3,8), Донецькій (4,2) і Дніпропетровській (4,2) областях. Показник щільності громад збільшився в усіх регіонах, найбільшою мірою (майже подвоївся) – на Півдні (з 4,4 до 8,6) і Сході (з 2,3 до 4,2). На Заході він зріс з 13,6 до 15,9, у Центрі – з 6,1 до 9,8. Якщо у 2000 р. показники щільності громад цих двох регіонів відрізнялися майже в шість разів, то у 2010 р. – в чотири.

У Західному регіоні діє 11642 громади, що складає 34,5% загальноукраїнської мережі релігійних громад. Показник щільності громад становить 15,9 і є найвищим в Україні. Регіон є конфесійно неоднорідним. При тому, що тут зосереджено 93,3% громад УГКЦ, лише у Львівській та Івано-Франківській областях греко-католицизм зберігає домінуючі за кількісними показниками позиції. Відносно більшість (49,3%) громад регіону Сходу становлять православні громади, в т.ч. до УПЦ належить 42% регіональної мережі громад. Друге

місце посідає частка протестантських громад – 42,5%. Кількісну перевагу мають громади УПЦ лише в Луганській області, де вони становлять 50,4% загальної кількості громад (православні громади загалом – 55,8%). Відносно більшість становлять громади УПЦ у Дніпропетровській (47,5%) і Запорізькій (35,7%) областях. Натомість у Донецькій і Харківській областях відносно більшість мають протестантські громади: у Донецькій обл. вони становлять 46% мережі, у Харківській – 51%. УПЦ-КП представлена в регіоні часткою у 6,6%: від 10,7% громад у Дніпропетровській області до 2,1% – у Харківській. Представництво громад УГКЦ є найнижчим з-поміж усіх регіонів – їй належить лише 0,9% мережі. За показником щільності громад, першу позицію посідають православні громади – 2,09 (зокрема, громади УПЦ – 1,77), другу – масив протестантських громад (1,80). У регіоні діє 5 239 громад, що становить 15,5% загальноукраїнської мережі релігійних громад. Показник щільності громад складає 4,2 і є найнижчим в Україні.

У Центрі найбільшою порівняно з іншими регіонами країни є частка православних громад – 62%, у т.ч. громад УПЦ – 45,2%. Громади УПЦ мають кількісну перевагу в Сумській (52,6%), Хмельницькій (52,4%) та Чернігівській (59,6%) областях. У Чернігівській області є найвищою з-поміж областей України частка православних громад – 72,7%. Водночас, у Кіровоградській області переважає частка протестантських громад: 48% проти 47,7% православних, зокрема 33,6% громад УПЦ. Присутність УПЦ-КП в регіоні представлена 14,7% громад, УАПЦ – 2,1%, УГКЦ – 1%. Загалом, друге місце після УПЦ належить частці протестантських громад – 29,5%. За показником щільності громад, перша позиція за УПЦ (4,43), друга – за протестантськими громадами (2,89) (рис. 1; 2.).

Соціологічний зріз показує відношення віруючих до віри (рис. 3). Віруючими себе в Україні вважають майже дві третини населення, невіруючими – майже 10%, атеїстами – 2,4%. Кількість віруючих спадає із заходу на схід через центр та південь України (захід – 89,6%, центр – 57,3%, південь 48,8% і схід 47,8%), а невіруючих – у протилежному напрямку (захід, центр, південь, схід – відповідно: 1,3%, 8,1%, 12,6%, 14,5%) та атеїстів (захід, центр, південь, схід – відповідно: 0,5%, 2,0%, 3,7%, 3,3%)¹². На кінець 2014 р. рівень релігійності українського суспільства складав 76% (на Заході

¹² У дослідженні соціологічної служби Українського центру економічних і політичних досліджень ім. Олександра Разумкова 20-26 грудня 2007 року опитано 2018 респондентів віком від 18 років у всіх областях України, Києві та АР Крим за стратифікованою, багатоступеневою, випадковою із квотним відбором

респондентів на останньому етапі вибіркою, що репрезентує доросле населення у 129 населених пунктах (із них 75 міських та 54 сільських поселень) України за основними соціально-демографічними показниками. Похибка вибірки не перевищує 2,3% з імовірністю 0,95.

Україні – 93%, на Сході – 63%)¹³ і залежав від статі, віку, місця проживання (місто-село), рівня освіти громадян. Меншу залежність релігійності має від матеріального становища, належності до певного класу, релігійної ідентифікації. У 2015 р. із православ'ям ідентифікують себе 73,7% опитаних, з греко-католицизмом – 8,1%, з «просто християнством» – 8,5%, не пов'язують себе із жодним віросповіданням – майже 10%. Найбільше православних ідентифікуються на Півдні України (76%), у Центрі – (74%) і на Сході (72%), менше на Заході (46%). 37% жителів Заходу відносять себе до греко-католицизму. Серед віруючих беззастережно вірять у Бога 72%, у існування душі – 50%, у життя після смерті – 36%. 48% віруючих бувають на богослужіннях лише у релігійні свята.

Моральним авторитетом визнають Церкву 66% опитаних. За конфесійним розподілом більшість (68%) опитаних – православні, 8% – греко-католики, 7% – «просто християни», 13% – не відносять себе до релігійних віросповідань. Найбільше православних – на Півдні (76%), у Центрі (74%) і Сході (72%), найменше – на Заході (46%). 37% жителів Заходу – греко-католики. Сповідують іслам 5% жителів Півдня і 0,3% – Сходу. «Просто християн» в усіх регіонах – по 7%. Не відносять себе до релігійних віросповідань на Заході 4%, у Центрі – 17% і на Сході – 16%¹⁵. За частотою відвідування богослужінь: щотижня (або частіше) бувають на богослужіннях 8-10% опитаних та серед віруючих; від 1-3 разів на місяць до одного разу на рік бувають на богослужіннях 54% серед усіх та понад 70% серед віруючих; не бувають у церкві на богослужіннях 7,9% усіх опитаних та 10,2% - віруючих (майже кожен четвертий серед усіх опитаних не вважає себе

віруючим)¹⁶. Можливим бути віруючим і не сповідувати якоїсь конкретної релігії вважають 58% опитаних, а навпаки – сповідувати релігію, щоб вірити – лише 32,4% опитаних¹⁷. Відношення до Церкви відображає рівень довіри, який складає 68,9% (повністю і скоріше довіряють Церкві), при недовірі у 7,4% опитаних¹⁸.

Моральним авторитетом вважають Церкву 56% опитаних (порів.: релігійність 76%), 27% - не вважають її авторитетом (серед них 15% - віруючі). Священик у порівнянні з іншими професіями користується найбільшою повнотою довіри суспільства (65,6%)¹⁹. Релігійне виховання у сім'ї характерне Західному регіону України (79% проти 16% тих, хто не отримав релігійного виховання в сім'ї), найменше – Східному регіону (21% проти 76%). Серед [11, с.36].

Однозначно вірять у Бога 72% віруючих, в існування душі – 50% віруючих (ще 30% – «скоріше так»), у життя після смерті вірять 36% віруючих (ще 25% – «скоріше так»), при цьому 27% віруючих не вірять у це. Вірять чудотворній силі святих реліквій (75%) [11, с.37]. Понад 40% віруючих вірять у переселення душ (реінкарнацію). Беззастережно вірять в Бога вірні УГКЦ (99%), найменше – «просто християни» (64%); вірять в існування душі – відповідно 88% (УГКЦ) і 34% («просто християни»). У життя після смерті вірять 71% вірних УГКЦ, 64% – УПЦ-КП, 52% – УПЦ і лише 32% «просто християн» [11, с.38]. Більшість опитаних (53%) засвідчили незнання жодної (21%), або знання однієї (32%) молитви. Серед віруючих майже дві третини знають лише одну-три молитви (одну – 32%, дві – 17%, три – 13%), ще 9% – не знають жодної. Відвідують богослужіння 85% жителів Заходу

¹³ Захід: Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Чернівецька області; Центр: м. Київ, Вінницька, Житомирська, Київська, Кіровоградська, Полтавська, Сумська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська області; Південь: АР Крим, Миколаївська, Одеська, Херсонська області; Схід: Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Луганська, Харківська області

¹⁴ Опитування соціологічної служби Українського центру економічних і політичних досліджень 20 квітня - 12 травня 2006 року за багатоступеневою, стохастичною з квотним відбором респондентів на останньому етапі вибіркою дорослого населення України за регіоном проживання, типом поселення, віком і статтю. Похибка не перевищує 1,0%. Опитано 11216 респондентів

¹⁵ Опитування 11216 респондентів соціологічною службою Українського центру економічних і політичних досліджень 20 квітня – 12 травня 2006 року за багатоступеневою, стохастичною з квотним відбором респондентів на останньому етапі вибіркою дорослого населення України за регіоном проживання, типом поселення, віком і статтю. Похибка не перевищує 1,0%.

¹⁶ Опитування 11216 респондентів соціологічною службою Українського центру економічних і політичних

досліджень 20 квітня - 12 травня 2006 року за багатоступеневою, стохастичною з квотним відбором респондентів на останньому етапі вибіркою дорослого населення України за регіоном проживання, типом поселення, віком і статтю. Похибка не перевищує 1,0%.

¹⁷ Дослідження проведене соціологічною службою Центру Разумкова з 18 по 22 листопада 2010 року в усіх регіонах України. Опитано 2001 респондент віком від 18 років. Похибка вибірки – 2,3%

¹⁸ Дослідження соціологічної служби Центру Разумкова 9-16 грудня 2011 року. Опитано 2008 респондентів віком від 18 років у всіх областях України, Києві та АР Крим за стратифікованою, багатоступеневою, випадковою із квотним відбором респондентів на останньому етапі вибіркою, що репрезентує доросле населення у 131 населених пунктах (79 міських та 52 сільських поселень) України за основними соціально-демографічними показниками. Похибка вибірки не перевищує 2,3% з імовірністю 0,95.

¹⁹ Дослідженням соціологічної служби Центру Разумкова 16-22 вересня 2010 року в усіх регіонах України опитано 2000 респондент віком від 18 років. Похибка вибірки – 2,3%.

України і 47% жителів Сходу (найбільше в УГКЦ – 91%, найменше – “просто християни” – 37%) [11, с.38-39]. 48% віруючих відвідують богослуження тільки на релігійні свята. Щотижня відвідують служби вірні УГКЦ (36%), УПЦ (16%), (УПЦ-КП – 12%). Тільки на релігійні свята відвідують служби в УПЦ (54%) і УПЦ-КП (55%) для спілкування з Богом (52%); як “данину традиції” (29%); «коли відчувають душевний неспокій» (27%). Більшість невіруючих (64%) і тих, хто вагається між вірою і невір’ям (62%), відвідують служби на релігійні свята [11, с. 39-40]. Вважає, що релігія мало пристосована до потреб сучасної людини кожен п’ятий (в УПЦ-КП - 17%, УГКЦ - 15%, УПЦ - 14%, серед “просто християн” – 29%) і тих, хто не відносить себе до жодної релігії – 39%) [11, с.41].

Населення України зараховує себе до Православної Церкви Київського патріархату (44%); до УПЦМП (21%), до УГКЦ (11%); до інших конфесій та релігій (8%) та до прихильників атеїзму (9,5%). Ідею створення єдиної Помісної Православної Церкви в Україні підтримують 28%, проти – 14% і байдуже ставляться 35% (23% не мають визначеної думки)²⁰. «Єдиною Церквою українського народу» вважають УПЦ КП (37%). У Галичині такою вважають греко-католицьку, а УПЦМП не визнали такою у жодному з регіонів. Натомість, «розкольницькою» вважають УПЦ КП 7% громадян України, а УПЦ МП вважають «Церквою держави-агресора» 19%. За 2014 рік кількість вірних Київського патріархату (32%) в Україні перевищила кількість вірних УПЦ МП (25%)²¹ (рис. 2).

Висновки

Статистичні і соціологічні дані свідчать: етап екстенсивного розвитку релігійного життя в Україні завершився на користь помірного розвитку церковно-релігійної мережі із збільшенням релігійних інституцій у межах 2% на рік. Подальший розвиток церковно-релігійної мережі залежатиме від здатності церкви відповідати вимогам пастирського служіння в умовах сучасного світу загалом та в обставинах суспільного життя в Україні зокрема; за показниками церковно-релігійної мережі православні Церкви в Україні і УГКЦ мають

регіональний характер, православні громади переважають лише у двох регіонах України – в Центрі і на Сході; жодна із православних церков за кількістю громад немає домінуючих позицій в жодному з регіонів; зростання мережі та контингенту духовних навчальних закладів, корпусу священнослужителів, кількості недільних шкіл свідчить про переважаючу активність протестантських релігійних організацій²².

Література

1. Bentegeat Herve. *Katolicy w nowym stylu. Wierni zapomnieli o oficjalnym nauczaniu Kościoła po to, by znaleźć swoją osobistą drogę do niego.* “Le Figaro” 09.01.2007 (з фп.).
2. Cichobłazińska Anna. *Mapa religijności Polaków.* “Niedziela”. 27.12.2006
3. Gelie Philippe. «*Ziemia płonących kościołów 2*», “Le Figaro”, 02.03.2006, s.3. (з фп.).
4. *Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego, 2001. Encyklopedia Zjawisk XXI wieku "OKIEM". Encyklopedia OKIEM. 2001-10.*
5. *International Bulletin of Missionary Research, January, 2002.*
6. Ks. Jaklewicz Tomasz. *Jak wierzą wierzący?* “Gość Niedzielny”, 01.09.2006.
7. Ks. Pawlina Krzysztof. *Religijność młodego pokolenia. Badania.* “Niedziela”, 13.11.2006.
8. Ks. Stopka Artur. *Polak-katolik, ale jaki?* *Onet* 06.09.2005.
9. *Закон України “Про свободу совісті та релігійні організації”.* Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, № 25, ст.283, (зі змінами). С. 7.
10. *Про стан і тенденції розвитку релігійної ситуації та державно-конфесійних відносин в Україні за 2009 р., подані станом на 1 січня 2010 р.* Інформ. звіт. (<http://www.scnm.gov.ua>)
11. *Релігія і влада в Україні: проблеми взаємовідносин. Інформаційно-аналітичні матеріали до круглого столу на тему: “Державно-конфесійні відносини в Україні, їх особливості і тенденції розвитку”.* К. Центр Разумкова. 2011 (www.religion.in.ua).

References

- 1 Bentegeat Herve. *Katolicy w nowym stylu. Wierni zapomnieli o oficjalnym nauczaniu Kościoła po to, by*

²⁰ Дослідження соціологічної служби Центру Разумкова 2-9 лютого 2007 року, опитано 2011 респондентів віком від 18 років у всіх областях України, Києві та АР Крим у 119 населених пунктах (73 міських і 46 сільських) за стратифікованою, багатоступеневою, випадковою із квотним відбором респондентів на останньому етапі вибіркою, що репрезентує доросле населення України за основними соціально-демографічними показниками. Похибка вибірки не перевищує 2,3% з імовірністю 0,95.

²¹ Загальнонаціональне опитування 4413 респондентів Фонду «Демократичні ініціативи» спільно з соціологічною службою Ukrainian Sociology Service 25 грудня 2014 року – 15 січня 2015 року на замовлення Міжнародного центру перспективних досліджень. Усього опитано (Суспільство, інтернетвидання, 14 Квітня 2015.

²² Статистичні дані Держкомнацрелігій у Інформаційному звіті “Про стан і тенденції розвитку релігійної ситуації та державно-конфесійних відносин в Україні за 2009р.” подані станом на 1 січня 2010р. (<http://www.scnm.gov.ua>).

- znaleźć swoją osobistą drogę do niego. "Le Figaro" 09.01.2007.
- 2 Cichobłazińska Anna. Mapa religijności Polaków. "Niedziela". 27.12.2006
- 3 Gelie Philippe. «Ziemia płonących kościołów 2», "Le Figaro", 02.03.2006, s.3.
- 4 Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego, 2001. Encyklopedia Zjawisk XXI wieku "OKIEM". Encyklopedia OKIEM. 2001-10.
- 5 International Bulletin of Missionary Research, January, 2002.
- 6 Ks. Jaklewicz Tomasz. Jak wierzą wierzący? "Gość Niedzielny", 01.09.2006.
- 7 Ks. Pawlina Krzysztof. Religijność młodego pokolenia. Badania. "Niedziela", 13.11.2006.
- 8 Ks. Stopka Artur. Polak-katolik, ale jaki? Onet 06.09.2005.
- 9 The Law of Ukraine "On Freedom of Conscience and Religious Organizations". Information from the Supreme Council of the Ukrainian SSR (VVR), 1991, No. 25, p.283 (as amended). P. 7.

10 About the state and trends of the development of the religious situation and state-confessional relations in Ukraine in 2009, submitted as of January 1, 2010 Inform. report. (<http://www.scnm.gov.ua>)

11 Religion and power in Ukraine: problems of mutual relations. Information and analytical materials for the round table on the theme: "State-confessional relations in Ukraine, their features and development tendencies". K. Razumkov Center. 2011 (www.religion.in.ua).

Рецензент: доктор архіт., доцент, І.П. Гнесь, завідувач кафедри архітектурного проектування та інженерії Національного університету «Львівська політехніка», Україна

Автор: КРИВОРУЧКО Юрій Іванович
доктор архітектури, доцент, професор кафедри дизайну та основ архітектури
Національний університет «Львівська політехніка»
E-mail – yurikryv@gmail.com
ID ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1352-1924>

STATISTICAL AND MOTIVATIONAL MEASUREMENTS OF THE MANIFESTATIONS OF THE SACRED IN MODERN SOCIETY

Y. Kryvoruchko

Lviv Polytechnic National University, Ukraine

The author reveals the statistical and motivational aspects of faith and religion and their role in the life of contemporary man. The number of beliefs, religions, and denominations around the world (about 800), in addition to the number of theologies (over 200) proves how difficult it is for a person to find one's place in life through the use of extra-rational and non-discursive means.

The advent of liberalism in all spheres of life has made religious faith marginal in both personal values and those of society overall reveals the duality of the moral and ethical system of man. Sociology provides a complex multi-valued image of relation to religious faith in modern Western society:

- *the selectivity in the interpretation of the principles of faith,*
- *the reduction of the rank of faith in the hierarchy of values,*
- *the relativism in the approach to ethical norms - the lack of unambiguous criteria of good and evil.*

At the same time, the search for faith is revealed in stronger impressions, spiritual emotions and the deep experience of recollections and pilgrimages. People of the West are content with themselves and at the same time are looking for an identity in the realm of faith and beliefs.

In Ukraine, the stage of extensive development of religious life has ended in favor of a moderate development of the religious and church network. The further development of the religious and church network will depend on the ability of the Church to meet the requirements of pastoral ministry in the modern environment.

According to the numbers of religious churches, the Orthodox and Greek-Catholic Churches in Ukraine are mostly regional by character. Orthodox communities have survived in only two regions of Ukraine - in the Center and in the East. The increasing number and of religious schools and their students, as well as of the clergy, and the growing number of Sunday schools indicates that Protestant religious organizations are predominant in Ukraine.

Keywords: sacred, society, statistics, motivation, Church and religious network

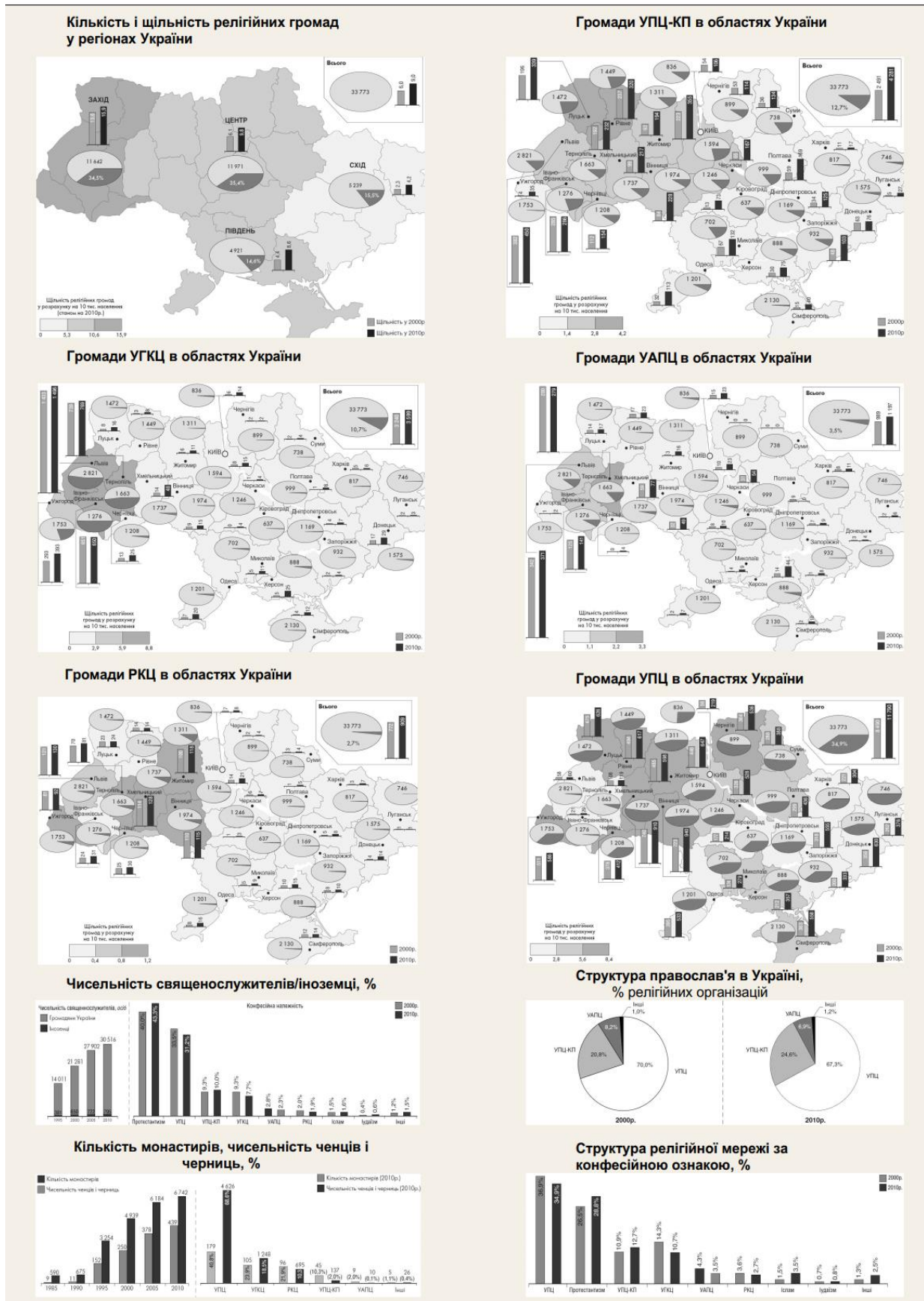
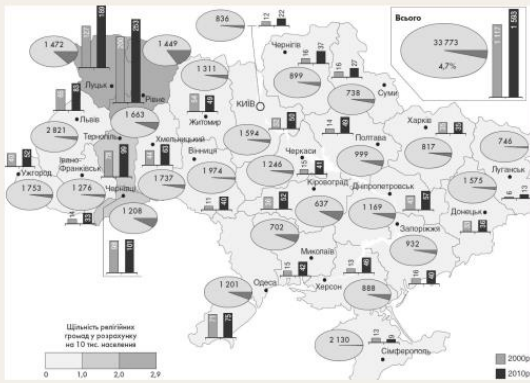
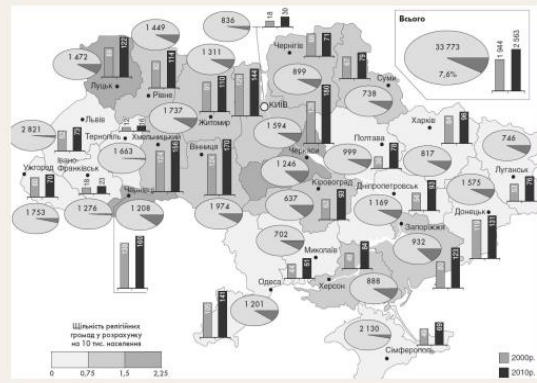


Рис. 1. Статистичні виміри проявів сакрального у сучасній Україні (за даними інституту ім. Разумкова) (початок)

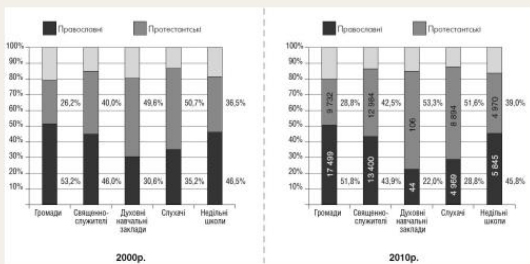
Громади ВСЦ ХВЄП в областях України



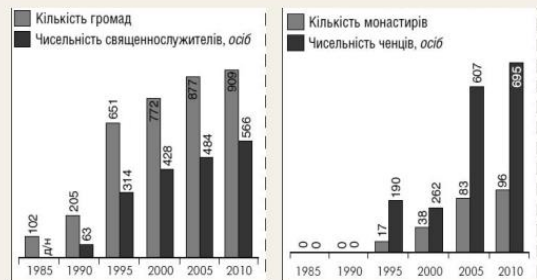
Громади ВСО ЄХБ в областях України



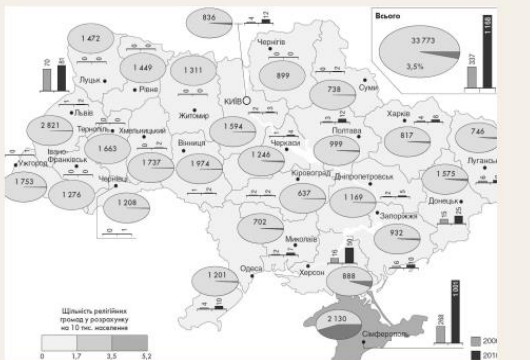
Порівняння кількісних показників інституційної мережі православ'я і протестантизму



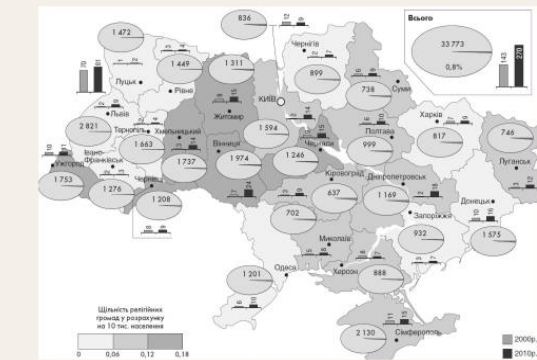
Розвиток інституційної мережі РКЦ



Громади ісламу в областях України



Громади іудаїзму в областях України



Розвиток інституційної мережі церков харизматичного напрямку



Розвиток інституційної мережі іудаїзму



В Україні завершився екстенсивний розвиток релігійної мережі та зберігаються тенденції: переважання православних релігійних осередків у релігійній мережі країни; зростання кількості протестантських і харизматичних релігійних організацій; регіональний характер поширеності основних конфесій; поширення релігійності на схід України.

На кінець 2014 р. рівень релігійності українського суспільства склав 76% (на Заході України - 93%, на Сході - 63%) Моральним авторитетом визнають Церкву 66% опитаних. У 2015 р. із православ'ям ідентифікують себе 73,7% опитаних, з греко-католицизмом - 8,1%, з «просто християнством» - 8,5%, не пов'язують себе із жодним віросповіданням - майже 10% Серед віруючих вірять у Бога 72%, у існування душі - 50%, у життя після смерті - 36%.

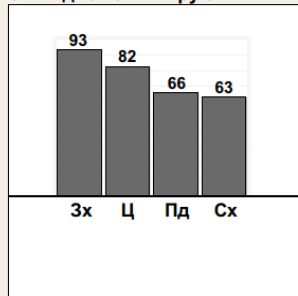
Продовження рис. 1

СОЦІОЛОГІЧНИЙ ОБРАЗ ВІРУЮЧОГО В УКРАЇНІ *

Співвідношення віруючих і невіруючих в Україні



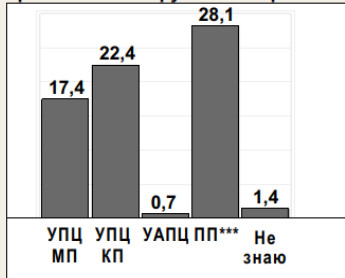
Регіональний розподіл співвідношення віруючих**



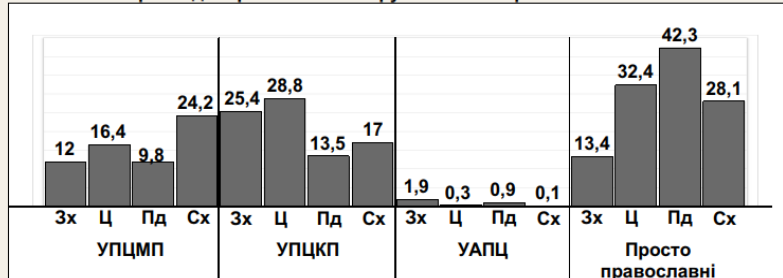
Віровизнавча належність громадян України



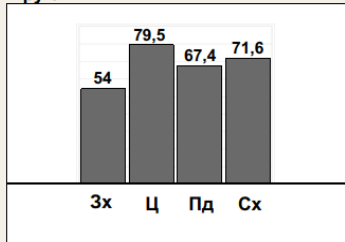
Конфесійний розподіл православних віруючих в Україні



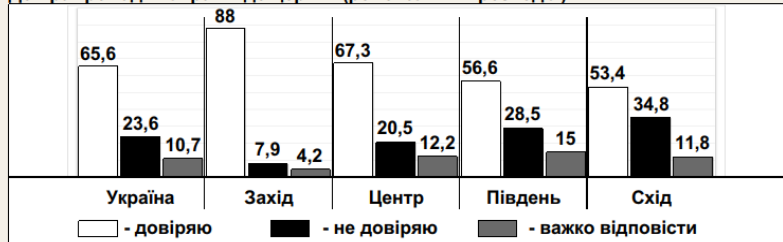
Регіональний розподіл православних віруючих за конфесіями



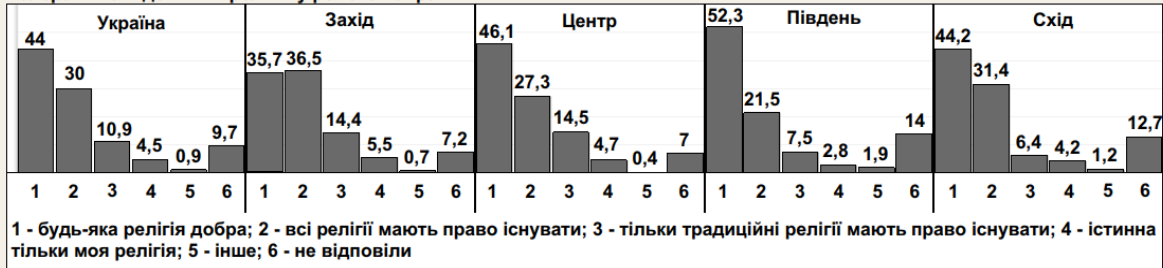
Регіональний розподіл православних віруючих



Довіра громадян України до церкви (регіональний розподіл)



Толерантність до інших релігій у регіонах України



Роль церкви в суспільстві



* за даними ін-ту ім. Разумкова 2014 рік

** Захід (Зх): Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Чернівецька області; Центр (Ц): м.Київ, Вінницька, Житомирська, Київська, Кіровоградська, Полтавська, Сумська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська області; Південь (Пд): Миколаївська, Одеська, Херсонська області; Схід (С): Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Луганська, Харківська області.

*** Просто православні

Рис. 2. Соціологічний образ віруючого в Україні